

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію

Денисюк Юлії Іванівни

«Президентський меморандум як жанр інституційного дискурсу(на матеріалі меморандумів Барака Обама 2009-2016 років)»,

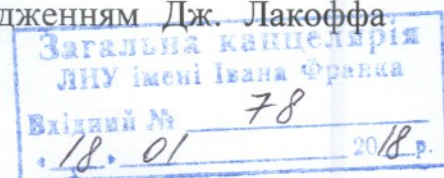
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Дискурсивні розвідки, започатковані на теренах України Ф. С. Бацевичем, А. Д. Беловою, О. І. Морозовою, А. М. Приходько, О. О. Селівановою, І. С. Шевченко та ін., зазнають сьогодні своєрідного Ренесансу. Ці дослідження вирізняються тяжінням до системного пояснення міждисциплінарного характеру дискурсу, вивченням різних його аспектів зі зміною ракурсу в бік стратегічності, породження і функціонування. Інституційні форми дискурсу, інтерактивна взаємодія дискурсивного й соціального привертають увагу дослідників широкими можливостями лінгвального та екстралінгвального аналізу.

Політичний дискурс перебуває в центрі уваги мовознавства і таких суміжних дисциплін як когнітологія, соціологія, політологія тощо. Лінгвістичні підходи до вивчення політичного дискурсу зводяться до трьох основних типів – дескриптивний (риторичний аналіз мовної поведінки політиків) (Т. М. Ващук, О. В. Спірідовський), критичний (виявлення соціальної нерівності, вираженої в дискурсі) (Е. В. Будаєва, А. П. Чудінов) і когнітивний (аналіз фреймів і концептів політичного дискурсу) (М. В. Гаврилова, С. П. Сборик, І. С. Шевченко).

На тлі інтересу дослідників до мови політики очевидна необхідність вивчення президентського дискурсу, де тексти публічних виступів, в яких визначальними особливостями стають когнітивне моделювання повідомлення, методи впливу і переконання, є актуальним для вивчення мови влади матеріалом. Увага до президентського дискурсу закономірна: глава держави викликає інтерес не лише у співвітчизників, а й у багатьох лідерів і громадян зарубіжних країн. За справедливим твердженням Дж. Лакоффа

президент сприймається не тільки як керівник, але і як своєрідний символ країни. Саме тому президентський дискурс, який є невід'ємним складником політичного, сьогодні знаходиться в центрі уваги дослідників.

Однак, незважаючи на певні досягнення у вивченні низки важливих питань взаємозв'язку дискурсивних категорій, проблем мовного маніпулювання, особливостей функціонування стилістичних засобів у різних жанрах президентського дискурсу, з'ясування специфіки структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей саме президентського меморандуму все ще залишається одним із нагальних питань політичної лінгвістики.

Результати відповідних досліджень Ф. С. Бацевича, А. П. Загнітка, Н. А. Колотілової, О. О. Селіванової, С. О. Чижко, Т. ван Дейка, В. Клемперер, К. Кемпбел дають основу до роздумів щодо вивчення мовнопрагматичних характеристик президентського дискурсу, з'ясування тих символічних спільних рис, що визначають спадковість інституту президентства та ідентифікують його, а також розкриття унікального внеску президентів в історію становлення цього інституту, чим і скористалася авторка рецензованої дисертації. Вона поставила мету схарактеризувати жанрові особливості президентського меморандуму як одного із жанрів інституційного дискурсу, що свідчить про беззаперечну **актуальність** цієї дисертації в контексті розбудови дискурсивних студій. Актуальність також підсилюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на поглиблення й розширення методологічних засад дослідження різних видів політичної комунікації.

Феномен президентського дискурсу в лінгвістиці та журналістиці соціальних комунікацій виявляється не тільки в тому, щоб передати адресатові ту чи іншу інформацію, а й привернути його увагу до неї, максимально наголосити на ній і таким чином посилити її потужність. Т. ван Дейк, розмірковуючи про інститут президента, зауважив, що зміст дискурсу президента як вищого політичного інституту в державі зумовлюється, по-

перше, завданнями президента, а, по-друге, ставленням суспільства до цього вищого політичного інституту. Подібне зауваження не втратило своєї актуальності й у наші дні.

Отож, у центрі уваги дисертації Ю. І. Денисюк знаходиться проблема з'ясування жанрових характеристик президентських меморандумів у політичному дискурсі США.

Предметом дослідження виступали структурно-семантичні й прагматичні характеристики президентських меморандумів Барака Обама як мовленнєвого жанру.

Новизна цієї дисертаційної праці полягає в тому, що в ній теоретично обґрунтовано поняття президентського меморандуму, детерміновано його місце серед інших жанрових модифікацій. Це дозволило вперше виокремити комунікативно-прагматичні типи президентського меморандуму: меморандуми-настанови, меморандуми-рішення, меморандуми-декларації, меморандуми-оцінки; визначити та систематизувати жанрові ознаки президентського меморандуму, головними серед яких є незмінні та факультативні компоненти, мовнокультурне кодування.

Теоретичне підґрунтя, на якому виконано рецензовану дисертацію, заслуговує на увагу та схвалення, оскільки вихідною основою для дослідження Ю. І. Денисюк стали здобутки сучасної філологічної науки в галузях теорії комунікації, дискурсознавства, прагмалінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвістики тексту, жанрології та філософії мови.

Структура роботи може бути повністю схвалена, оскільки логічно підпорядковується поставленій меті, а композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

У вступі згідно із традицією обґрунтовано вибір теми дисертаційної роботи, визначено актуальність, об'єкт і предмет дослідження, переконливо і чітко сформульовано мету та завдання роботи, розкрито її наукову новизну, теоретичне та практичне значення, визначено методи дослідження, наведено дані про апробацію результатів дослідження.

Основні поняття, зокрема, дефініція інституційного дискурсу (с. 35 – 36), президентський дискурс та його виміри (підрозділ 1.4), місце американського президентського дискурсу в структурі інституційного дискурсу та його основні характеристики (підрозділ 1.5) детально та обґрунтовано потрактовуються у першому розділі.

У цьому ж розділі на основі вичерпного та всебічного аналізу різноманітних підходів до вивчення мовленнєвого жанру розмежовано поняття «жанр» та «текст» (с. 61), виділено ознаки президентського дискурсу, його види та жанри (с. 62 – 64). Дисертантка слушно зазначає, що комплексне лінгвокогнітивне дослідження жанрів американського президентського дискурсу стає можливим за умов аналізу не окремих його текстів, а дискурсу в цілому. Це дає їй змогу зробити важливий висновок щодо облігаторності президентського меморандуму, який визначається як писемна форма мовленнєвої комунікації президента, що має на меті передавання інформації, яка спонукає адресатів до обов'язкового виконання певних дій (с. 65). Цю інформацію послідовно, дуже логічно і виважено надано та аргументовано доведено в практичних розділах дисертації.

У другому розділі дисертантка докладно представила методологічну базу та методи дослідження президентських меморандумів Барака Обами. Зауважується, що методика має комплексний характер, поєднує в собі різноманітні методи і прийоми прагмалінгвістики, дискурсології, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології (дискурс-аналіз, прагматичний аналіз, функціональний аналіз, контент-аналіз), що уможливорює ґрунтовну характеристику структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних властивостей президентських меморандумів Барака Обами (підрозділи 2.1, 2.2).

З опорою на аналіз тріади «висловлення – текст – жанр» доречним видається виокремлення трьох підходів до аналізу президентських меморандумів Барака Обами: структурного, семантичного та функціонального (с. 76). На особливу увагу заслуговує мотивування тези про

те, що метод контент-аналізу дозволяє розкрити глибинну спорідненість текстів та виявити їхнє мовнокультурне кодування (підрозділ 2.3.2). Також авторка не обійшла увагою і країнознавчий аспект аналізу текстів президентських меморандумів як жанру американського президентського дискурсу, що доповнює і збагачує концепцію дослідження.

Необхідно зазначити, що практичні розділи III і IV є наглядним прикладом спроможності Ю. І. Денисюк цілеспрямовано й логічно опрацьовувати й подавати матеріал, будувати окремі послідовності, що утворюють одне ціле. Це, відповідно, дозволяє отримувати важливі, вагомі та перспективні результати.

У третьому розділі дисертантка докладно розглянула структурно-семантичні особливості текстів президентських меморандумів Барака Обами і дійшла висновку, що вони мають чітку структуру, яка включає незмінні, частково змінні та факультативні компоненти (с. 104).

Завдяки детальному дослідженню виокремлено й описано п'ять тематичних груп із урахуванням назв меморандумів, у яких виділено лексеми-специфікатори, що визначають належність тексту до конкретної тематичної групи (с. 107 – 110).

У цьому ж розділі надано всебічну характеристику мовнокультурних кодів, встановлених із застосуванням програми контент-аналізу, в текстах основних тематичних груп. Визначаючи специфіку втілення усіх референтних полів, які входять до складу всіх мовнокультурних кодів у кожній тематичній групі, дисертантка робить важливий висновок стосовно того, що наявність повторюваного зв'язку цих полів у текстах президентських меморандумів є ключовою ознакою досліджуваного мовленнєвого жанру (с. 139).

Заслуговує на схвалення докладний аналіз меморандумів, які стосуються ситуації в Україні та входять до тематичної групи організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики. Вони свідчать про підтримку нашої країни, що підтверджується мовнокультурним

кодом ADMINISTRATION → GOVERNMENT → POLITICS (підрозділ 3.2.2). Інтерес становить і розгляд гібридних президентських меморандумів, а саме: листів повідомлень, записок, характерною ознакою яких є їхня адресованість (с. 135).

У зовсім іншому форматі представлено об'єкт дослідження у четвертому розділі. Тут міститься окреслення лінгвопрагматичних особливостей президентських меморандумів. На основі аналізу фактичного матеріалу дисертантка вирізняє та докладно розглядає комунікативні інтенції мовленнєвих актів президентських меморандумів Барака Обами, які за її твердженням є перформативами (с. 145). Розгляд президентських меморандумів як мовленнєвої дії дозволив виокремити чотири типи мовленнєвих актів: декларування та наміру, рішення та проголошення, розпорядження, оцінки (с. 151), відповідно до яких виділено чотири типи меморандумів: меморандуми-настанови, меморандуми-рішення, меморандуми-декларації, меморандуми-оцінки (с. 159).

Визначаючи специфіку мовнопрагматичних категорій, авторка звернула увагу на те, що вони корелюють з модальностями характеру дії, високого та низького рівня переконаності, заперечення та напруженості дії, які є визначальними для жанру президентського меморандуму (підрозділ 4.2). Дисертантка наводить їхні кількісні показники й аргументує отримані висновки. На особливу увагу заслуговує підрозділ 4.3, де зроблено спробу зіставного аналізу меморандумів Барака Обами та Дональда Трампа. Проведений аналіз дає авторці дисертації підстави зробити висновок стосовно спільних та відмінних рис у структурі й тематиці досліджуваних меморандумів.

Робота містить багато схем і таблиць, що унаочнюють міркування авторки й графічно візуалізують отримані результати.

На схвалення заслуговують додатки дисертації, які експліцитно ілюструють проведене дослідження, а за умови видання, могли б слугувати посібником для студентів і аспірантів, які займаються проблемами

текстології, дискурсології, прагмалінгвістики, когнітивістики, генології та лінгвокультурології.

З огляду на зазначене вище, відзначаємо **теоретичне значення** рецензованої дисертації, яке полягає, перш за все, в розбудові теоретичного підґрунтя власне нової галузі лінгвістики – політичної жанрології (мотивування значущості взаємозалежності мовнокультурних кодів та комунікативно-прагматичних смислів текстів), а також у збагаченні теорії мовленнєвих актів, текстології та дискурсології.

Незаперечним є і **практичне значення** дисертації, яке визначається можливістю використання її положень, результатів і висновків у викладанні курсів з лінгвістики тексту, дискурсознавства, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики. Результати дослідження можуть знайти своє використання у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів та при укладанні посібників із зазначених нормативних і спеціальних дисциплін та курсів.

На користь дисертантки й валідна **апробація** результатів дослідження. Так, проблематику та основні положення дисертації Ю. І. Денисюк викладено в 14 одноосібних публікаціях у фахових виданнях України та в зарубіжних виданнях.

Положення та висновки дисертації базуються на ґрунтовному комплексному аналізові репрезентативного матеріалу (586 меморандумів загальним обсягом 290855 слів) і тому набувають належної достовірності. Список використаних джерел (263 позиції) охоплює фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців.

Основні положення, що винесено на захист, теоретично обґрунтовані, підтверджені матеріалом і методами дослідження.

Дисертантка справедливо вбачає перспективи подальшого вивчення президентських меморандумів у зіставному аспекті, оскільки такі розвідки дозволяють всебічно віддзеркалити особливості інших мовленнєвих жанрів політичного дискурсу.

Усе викладене вище дозволяє кваліфікувати кандидатську дисертацію, що розглядається, як серйозну багатопланову працю, яка відповідає сучасному рівню наукових знань та викликам когнітивно-дискурсивних досліджень. Проте жанр офіційного відгуку обов'язково передбачає формулювання критичних коментарів до такої кваліфікаційної наукової роботи як дисертація.

Висловимо кілька спостережень і зауважень до наукового доробку Юлії Іванівни Денисюк. Очікуємо на плідну наукову дискусію під час захисту.

1. У дисертаційному дослідженні президентський меморандум визначається як різновид політичного дискурсу, що розглядається на основі розмежування понять «текст – висловлення – мовленнєвий жанр». Така послідовність цілком має право на існування, хоча і вступає у деяке протиріччя із класичною ієрархією «функціональний стиль — жанр — тип тексту». Авторка старанно уникає терміну «стиль», хоча на ст. 95, 112 та у висновках до 3 розділу президентський меморандум характеризується через ознаки політичного дискурсу. Виникає питання: «Чи існує прагматична зумовленість вибудованої послідовності “тип – вид – жанр дискурсу”?»

2. Ретельно обстеживши корпус лексики, уживання якої є найбільш частотною при наповненні референтних полів тематичних груп президентських меморандумів Барака Обами, й навіть цікаві приклади їх функціонування (розділ 3), варто було б подати і порівняти кількісні показники, з'ясувати ступінь використання, тобто визначити ядро і периферію та зробити висновки когнітивного плану.

3. Не можу погодитись із тезою, яка неодноразово відстоюється дисертанткою в роботі, а саме «... всі МА ПрМ є перформативами» (с. 145 та інші). Наведені тексти меморандумів (с. 146 – 149), показники таблиці 4.3 (с. 151) та приклади вживання перформативних дієслів в мовленнєвих актах (с. 152 – 158) свідчать про деякі суперечності, зокрема, в групі

«розпорядження» можуть бути виділені директиви та констативи, а в групі «декларування та наміру» – промісиви та репрезентативи.

4. Звідси й інше міркування. Виокремивши чотири типи комунікативно-прагматичних президентських меморандумів Барака Обама (с. 159), дисертантка оминула питання стратегій і тактик (стратегії атракції, аргументування, заклику до активних дій тощо; тактики акцентування на основній інформації, апеляція до ключових цінностей, пропозиція виходу із проблемної ситуації тощо), які могли б по новому висвітлити сприйняття феномену президентського меморандуму, який є важливим складником політичного дискурсу в цілому й президентського дискурсу, зокрема.

5. На нашу думку, потребує додаткового обґрунтування лінгвістична релевантність Додатку В. Хоча в тексті дисертації наведені дані щодо поділу президентських меморандумів за тематичними групами, в лінгвістичній розвідці зазначений додаток потребує додаткового пояснення як засіб наочності і узагальнення результатів дослідження і як засіб відображення характеристики певного жанру.

Вочевидь, висловлені коментарі та міркування викликані моїм великим інтересом до наукової праці Юлії Іванівни Денисюк. Вони жодним чином не применшують високої оцінки виконаного дисертаційного дослідження і спонукають до наукової дискусії під час захисту. Дисертація становить серйозну самостійну цілком актуальну працю, що має теоретичне та практичне значення, свідчить про глибоке проникнення у суть проблеми, що розглядається, про володіння авторкою сучасними методами аналізу й уміння аргументовано та стисло викладати результати дослідження.

Отже, дисертація «Президентський меморандум як жанр інституційного дискурсу (на матеріалі меморандумів Барака Обама 2009 – 2016 років)» є актуальною, самостійною, завершеною працею, що вирішує поставлені дослідницькі задачі, має високий науково-теоретичний рівень та практичну цінність; вона цілком розкриває тему і відповідає заявленій спеціальності, а також вимогам, що висуваються до кандидатських

дисертацій. Дисертаційна робота відповідає вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а її авторка – **Денисюк Юлія Іванівна** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

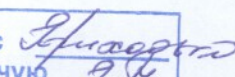
Г. І. Приходько

Вчений секретар:

кандидат філософських наук, доцент

В. П. Снежко

Підпис засвідчую
В. П.

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

